

Ключевые слова: вымогательство, противодействие законной хозяйственной деятельности, ограничение, состав преступления, квалификация.

**QUESTION OF DELIMITATION OF EXTORTION FROM
COUNTERACTION TO LEGAL ECONOMIC ACTIVITY**

Fedorenko D.M.

The objective and the subjective signs of formal components of two crimes: extortion and counteraction to legal economic activity are researched. The signs that help to delimit these crimes are studied. The essence of these signs is exposed.

Key words: extortion, counteraction to legal economic activity, delimitation, corpus delicti, qualification.

Надійшла до редакції 15.12.2009 р.

УДК 343.985

В.О. Яремчук, аспірантка
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА
В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ**

Під час розслідування злочинів, що є пізнавальною діяльністю, слідчих, вони звертаються до осіб, які мають спеціальні знання. У кримінально-процесуальній діяльності останні використовуються у 2-х основних формах: при залученні спеціалістів до провадження окремих слідчих (судових) дій і в межах проведення експертизи [10, с. 530]. Підвищення ролі застосування спеціальних знань у кримінальному процесі пов'язано з декількома причинами: (а) досягнення науково-технічного прогресу активно впроваджується

у всі сфери діяльності людини; (б) постійно з'являються нові технічні засоби й розробки щодо інформаційного забезпечення, які використовуються злочинцями для вчинення злочинів. Водночас у працівників органів розслідування є необхідність використовувати науково-технічні засоби для розкриття й розслідування злочинів. Для ефективного проведення зазначених слідчих дій слід мати уявлення щодо можливостей відповідних наук і правильної форми залучення до цього осіб, які мають спеціальні знання [1, с. 13,14].

На сьогодні дискусійними залишаються питання стосовно правового статусу спеціаліста в різних видах судочинства України та його попередження про кримінальну відповідальність. Проблеми участі спеціаліста у слідчих діях висвітлювались у роботах таких учених, як Т.М. Бородинка [1, с. 120], О.О. Волобуєва [3, с. 50-54], Л.В. Лазарєва [5, с. 224], Б.В. Романюк [11, с. 196] та ін.

У науковій юридичній літературі панують різні погляди на тлумачення терміна «спеціаліст» і на доцільність його закріплення в КПК України. У ст. 1281 КПК передбачено це поняття, але його зміст не розкривається. На даний час в криміналістичних джерелах витають різні думки про важливість трактування в законодавстві даного терміна і взагалі про його існування. На наше переконання, в ст. 1281 КПК України варто закріпити дефініцію категорії «спеціаліст» з метою більш повного залучення цієї особи до слідчих дій.

У нормативно-правових актах України процесуальне положення спеціаліста визначається по-різному. Так, у ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» говориться, що як спеціаліст може бути запрошена будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію, досвід роботи в певній галу-

зі [4, с. 1]. Стаття 54 ЦПК України теж містить формулювання цього поняття як особи, яка володіє спеціальними знаннями й навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час проведення процесуальних дій з питань, що потребують таких знань і навичок [4, с. 2]. Як вбачається, слід законодавчо закріпити однакове процесуальне положення спеціаліста в різних видах судочинства для однозначного застосування законодавства.

Правовий статус спеціалістів передбачено також у таких нормативно-правових актах, як Митний кодекс України [4, с. 2], «Положення про експертну службу МВС» № 988 від 20 червня 2000р. [4, с. 1], Закони України «Про міліцію» [4, с. 1], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [4, с. 1] та ін. Так, ст. 65 МК України присвячена «залученню спеціалістів та експертів організацій та установ для здійснення митного контролю» [4, с. 2]; у п. 10 ст. 10 Закону України «Про міліцію» закріплено, що міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана забезпечувати у встановленому порядку участь спеціалістів криміналістичної служби у слідчих діях [4, с. 1]; Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою зло-

чинністю» (п. в ст.12) передбачив, що «спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України надаються повноваження залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів» [4, с. 1].

Вважається, що особа набуває статусу спеціаліста після винесення постанови чи прийняття рішення уповноваженою особою з проведення процесуальної дії або доручення від уповноваженої особи виконувати функції спеціаліста [5, с. 133, 134]. У криміналістичній науці для ефективного використання спеціальних знань пропонують виділити певні групи осіб, які здійснюють функції спеціалістів під час проведення слідчих дій, і доповнити кримінально-процесуальне законодавство положеннями щодо визначення професійно-кваліфікаційних характеристик осіб, які залучаються до слідчих дій як спеціалісти: це освіта, компетенція, кваліфікація, досвід роботи в певних сферах діяльності [7, с. 91].

Брак у законі чіткої регламентації прав та обов'язків спеціалістів, потреба поширити на них за аналогією норми інших статей, що регулюють статус інших учасників кримінального процесу,

призводить до переплутування процесуальних фігур експерта і спеціаліста [2, с. 274]. В.В. Лисенко пропонує поділити цих осіб на декілька категорій:

а) фахівці, процесуальний статус яких у кримінальному судочинстві не визначено; це ревізори, бухгалтери, інспектори та інші спеціалісти, які здійснювали перевірки, дослідження, і матеріали яких стали підставою для порушення кримінальної справи; надавали іншу непроцесуальну допомогу;

б) спеціалісти, які виступають у кримінальному процесі свідками, які на підставі своїх спеціальних знань виявляють юридично значущі обставини; це ревізори, інспектори, допитані як свідки;

в) особи, які залучаються до участі в проведенні слідчих дій для надання допомоги слідчому в порядку, передбаченому КПК України;

г) фахівці, які залучаються до участі у кримінальній справі для дачі висновку з досліджуваних спеціальних питань, тобто експертизи [6, с. 110]. З погляду Б.В. Романюка, всі перелічені особи є спеціалістами, і намагання їх розмежувати призводить до плутанини при їх залученні до розслідування [11, с. 53].

На нашу думку, слід класифікувати осіб, які можуть здійснювати функції спеціалістів:

1) які мають спеціальні знання, залучаються до слідчих дій як спеціалісти, однак не провадять експертних досліджень; це особи, які не мають вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня не нижче спеціаліста, не пройшли відповідну підготовку й не отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності, що передбачено ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», (наприклад, художники, скульптори, гончарі та ін.);

2) які залучаються як спеціалісти і в подальшому можуть проводити по даній кримінальній справі експертизу;

3) які проводять попередні дослідження;

4) перекладачі (ст. 168, 169 КПК України), ревізори (Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні») [4, с. 1].

Окрему категорію становлять слідчий-криміналіст, прокурор-криміналіст, які володіють певними рисами, притаманними спеціалісту. Застосування ж при проведенні слідчих дій допомоги прокурора-криміналіста теж достатньо не визначено ні в криміналістичній літературі, ні в нормативно-правових актах. Завдання діяльності прокурора-криміналіста полягає в підвищенні кваліфікації слідчих у галузі тактики й техніки розслідуваних злочинів. Його участь у слід-

чий дії має за мету методичну, а не науково-технічну допомогу слідчому. Навчання останнього у процесі проведення слідчої дії передбачає певне керівництво з боку прокурора-криміналіста, що виходить за межі компетенції спеціаліста як особи, якою керує слідчий [8, с. 30].

Із правовою регламентацією поняття «спеціаліст» пов'язана дискусія стосовно попередження про відповідальність цієї особи за ухилення від виконання своїх обов'язків і за неналежне їх виконання. На практиці слідчий може звернутися за допомогою в експертну організацію чи безпосередньо до спеціаліста й не отримати ніякої відповіді [9, с. 40]. Також, у ст.4 Закону України «Про судову експертизу» закріплено кримінальну відповідальність судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку й відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а ст. 14 цього ж Закону передбачає, що ця особа на підставах і в порядку, передбаченими законодавством, може бути притягнута до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної або кримінальної відповідальності [4, с. 1].

У КПК України відсутнє положення щодо попередження про кримінальну відповідальність спеціаліста за ухилення від виконання своїх обов'язків і за неналежне

їх виконання; КК України за такі дії не передбачає кримінальної відповідальності цієї особи. На відміну від вітчизняного законодавства, ст. 307 КК РФ встановлює відповідальність спеціаліста за завідомо неправдиві показання. Крім того, науковці пропонують запровадити відповідальність цієї особи за завідомо неправдивий документ – акт спеціаліста й за відмову останнього від дачі показань [1, с. 56]. У статтях 384 і 385 КК України в колі суб'єктів, які несуть відповідальність за завідомо неправдиві показання й відмову від їх дачі спеціаліст не згадується. О.О. Волобуєва вважає, що несумлінна діяльність цього суб'єкта негативно позначається на об'єктивності і всебічності розслідування, тому законодавець має піти або шляхом санкцій, (за аналогією з експертом), або надання гарантій якості

діяльності спеціаліста [3, с. 51]. З точки зору Б.В. Романюка, кримінальна відповідальність в Україні встановлена для перекладача, про неї інші спеціалісти не попереджаються, хоча й беруть участь у доволі складних і відповідальних слідчих або судових діях [11, с. 87].

Таким чином, неоднотайна регламентація в законодавстві процесуального положення спеціалістів в різних видах судочинства України призводить до неодноманітної процедури їх залучення до розслідування. Установлення саме кримінальної відповідальності цієї особи за ухилення від виконання своїх обов'язків і за неналежне їх виконання, на наше переконання, негативно позначиться на її діяльності. Отже, подальший розгляд цих проблем ми залишаємо для наступних публікацій.

Список літератури: 1. *Бородкина Т.Н.* Реализация процессуального статуса специалиста на стадии предварительного расследования. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 120 с. 2. *Вайнштейн А.А.* Привлечение специалистов для участия в предварительном следствии // Труды. – М.: Всесоюз. юрид. заоч. ин-т., 1966, Т.5. – С. 261-293. 3. *Волобуєва О.О.* Необхідність вдосконалювання кримінально-процесуального статусу спеціаліста (експерта) у ракурсі взаємодії зі слідчим // Право і безпека. 2005 – № 4'3. – С. 50-54. 4. [Електрон.ресурс].– Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua. 5. *Лазарева Л.В.* Специальные знания и их применения в доказывании по уголовному делу. –М.: Юрлитинформ, 2009. – 224 с. 6. *Лисенко В.* Особливості використання спеціальних знань // Вісн. прокуратури.–2003.–№ 12 (30). – 109 – 115 с. 7. *В.К. Лисиченко, М.Є. Шуміло.* Проблеми правового регулювання положення та функцій спеціаліста при його участі в слідчих діях та судовому засіданні // Весн. Днепр. ун-та: Правоведение. 1995. – № 2.– С. 86-98. 8. *Мельникова Э.Б.* Участие специалистов в следственных действиях.– М.: Юрид. лит-ра, 1964. – 87 с. 9. *Полещук О.В., Саксин С.В., Яровенко В.В.* Теория и практика применения специальных знаний в современном уголовном судопроизводстве. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 232 с. 10. *Правова система України: історія, стан та перспективи: Збірник: У 5-ти т. – Т.5: Кримінально-правові науки: Актуал. пробл. боротьби зі злочинністю в Україні / За заг. ред. В.В. Сташиса. – Х. : Право, – 2008. – 840 с. 11. *Романюк Б.В.* Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 196 с.*

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧАСТИЯ СПЕЦИАЛИСТА В ПРОЦЕССЕ ПРОВЕДЕНИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

Яремчук В.О.

В статье рассмотрены проблемы целесообразности определения понятия «специалиста» в Уголовно-процессуальном кодексе Украины, различного его процессуального статуса в разных видах судопроизводства в Украине, предупреждения специалиста об ответственности.

Ключевые слова: специалист, эксперт, процессуальный статус специалиста, предупреждение об ответственности.

PROBLEMS OF THE LAWFUL REGULATIONS OF THE SPECIAL FEATURES OF THE PARTICIPATION OF A SPECIALIST IN THE PROCESS OF CONDUCTING THE INVESTIGATION ACTIONS

Yaremchuk V.O.

The problems of the expediency of determining the concept of a «specialist» in the Criminal Procedure Code of Ukraine, unequal processual status in different types of legal procedure in the Ukraine, warning of a specialist about the responsibility are examined in the article.

Key words: specialist, expert, processual status of a specialist, warning about the responsibility.

Надійшла до редакції 12. 07. 2010 р.

УДК 343.135

*Д. В. Шилова, аспірантка
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Її права і свободи, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а вона відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод індивіда є головним обов'язком правової держави. Виходячи із цього основоположного прин-

ципу Основний Закон України закріпив і визначив механізм забезпечення охорони названих цінностей особи.

Згідно з гарантіями охорони прав і свобод людини, що випливають зі статей 21 і 22 Конституції, держава зобов'язана забезпечити кожному можливість відстоювати свої права у відносинах з будь-якими органами, службовими й посадовими особами, у тому числі й тими,